*§ 38–39–0. Вялікая Айчынная вайна

БІТВА ЗА МАСКВУ МАБІЛІЗАЦЫЯ
СТАЛІНГРАДСКАЯ БІТВА
БІТВА НА КУРСКАЙ ДУЗЕ
БЛАКАДА ЛЕНІНГРАДА
КАРЭННЫ ПЕРАЛОМ ГЕНАЦЫД
ПАРТЫЗАНСКІ РУХ
ПАДПОЛЬНАЯ БАРАЦЬБА
ПЛАН «БАРБАРОСА»
НАРОДНАЕ АПАЛЧЭННЕ

1. Планы нацысцкай Германіі адносна СССР. Пасля акупацыі шэрагу еўрапейскіх краін германскае ваенна-палітычнае кіраўніцтва пачало распрацоўку плана вайны супраць СССР, які атрымаў назву *план «Барбароса»*. Ён прадугледжваў рэалізацыю тэорый татальнай і *«маланкавай»* войнаў. У снежні 1940 г. гэты план быў зацверджаны.

План «Барбароса»

Наступ германскіх войскаў планаваўся па трох напрамках — «Поўнач», «Цэнтр» і «Поўдзень». Арміі, якія рухаліся па іх, мелі захапіць Ленінград, Маскву і Кіеў адпаведна.

Мэтамі вайны Германіі супраць СССР былі: захоп тэрыторыі Савецкага Саюза для пашырэння «жыццёвай прасторы» немцаў, выкарыстанне эканамічнага і чалавечага патэнцыялу СССР на акупаваных тэрыторыях, вываз сельскагаспадарчых і прамысловых тавараў, а таксама грамадзян СССР у якасці бясплатнай рабочай сілы ў Германію.

На акупаванай тэрыторыі агрэсары рыхтаваліся да правядзення мэтанакіраванай *палітыкі*

Успомніце, у чым заключаецца сутнасць «маланкавай вайны».

План «Барбароса»

Успомніце, што такое генацыд.

генацыду. На дзяржаўным узроўні імі былі распрацаваныя механізмы рэалізацыі чалавеканенавісніцкай палітыкі ў дачыненні да ўсходніх славян (у тым ліку беларусаў) і іншых нацыянальнасцей, якія жылі на тэрыторыі СССР (яўрэі, цыганы, палякі і інш.), планы знішчэння грамадзянскага насельніцтва Беларусі.

Вышэйшае ваенна-палітычнае кіраўніцтва нацысцкай Германіі прыняло нарматыўна-прававыя дакументы, якія здымалі з салдат вермахта ўсякую

адказнасць за злачынствы супраць мірнага насельніцтва Савецкага Саюза. Былі арганізаваныя спецыяльныя карныя падраздзяленні, якія ад першых дзён вайны пачалі праводзіць масавыя знішчэнні грамадзянскага насельніцтва. Ключавым дакументам, які характарызаваў «намеры» гітлераўцаў ажыццяўляць злачынствы супраць мірнага насельніцтва, быў генеральны *план «Ост»*. Гэты нацысцкі план каланізацыі і германізацыі акупаваных зямель

ПРАЦУЕМ З ГІСТАРЫЧНАЙ КРЫНІЦАЙ

З заўваг і прапаноў Э. Ветцаля па генеральным плане «Ост»

Генеральны план «Ост» прадугледжвае, што пасля заканчэння вайны колькасць перасяленцаў для неадкладнай каланізацыі ўсходніх тэрыторый павінна складаць <…> 4550 тыс. чал. Гэты лік не здаецца мне завялікім, калі ўлічыць перыяд каланізацыі, роўны 30 гадам. Цалкам магчыма, што ён мог бы быць і большы. Бо трэба мець на ўвазе, што гэтыя 4550 тыс. немцаў павінны быць размеркаваны на такіх тэрыторыях, як вобласць Данцыг — Заходняя Прусія, Варцкая вобл., Верхняя Сілезія, генерал-губернатарства, Паўднёва-Усходняя Прусія, Беластоцкая вобл., Прыбалтыка, Інгерманландыя, Беларусь, часткова таксама вобласці Украіны <…>

в) Да пытання аб беларусах.

Згодна з планам, прадугледжваецца высяленне 75 працэнтаў беларускага насельніцтва з тэрыторыі, якую яно займае. Значыць, 25 працэнтаў беларусаў паводле плана галоўнага ўпраўлення імперскай бяспекі падлягаюць анямечванню <…>

Непажаданае ў расавым сэнсе беларускае насельніцтва будзе яшчэ на працягу многіх гадоў знаходзіцца на тэрыторыі Беларусі. У сувязі з гэтым уяўляецца надзвычай неабходным як мага больш пільна адабраць беларусаў нардычнага тыпу, прыдатных паводле расавых прыкмет і палітычных меркаванняў для анямечвання, і адправіць іх у імперыю з мэтай выкарыстання ў якасці рабочай сілы. Іх можна было б выкарыстоўваць у сельскай гаспадарцы ў якасці сельскагаспадарчых рабочых, а таксама ў прамысловасці, або як рамеснікаў. Паколькі з імі абыходзіліся б як з немцамі і з прычыны адсутнасці ў іх нацыянальнага пачуцця, яны ў хуткім часе, прынамсі ў найбліжэйшым пакаленні, маглі б быць цалкам анямечаны.

Абапіраючыся на тэкст дакумента, дакажыце, што план «Ост» быў заснаваны на «расавай дактрыне» і тэорыі пашырэння «жыццёвай прасторы» немцаў.

Як нацысты вырашылі пытанне аб беларусах?

Як вы лічыце, якія якасці беларусаў не дазволілі рэалізаваць планы нацыстаў?

Усходняй Еўропы, у тым ліку захопленых тэрыторый СССР, быў заснаваны на «расавай дактрыне» і тэорыі «жыццёвай прасторы».

План «Ост» належаў да самых сакрэтных дакументаў Трэцяга рэйха і распрацоўваўся пад асабістым наглядам і кантролем рэйхсфюрара СС Г. Гімлера.

Раніцай **22 чэрвеня 1941 г.** пачаўся маштабны наступ гітлераўскіх войскаў на СССР па ўсіх напрамках. Савецка-германскі фронт зрабіўся найважнейшым тэатрам ваенных дзеянняў Другой сусветнай вайны. Для народаў СССР гэта была *Вялікая Айчынная вайна*.

Якія краіны Еўропы былі саюзнікамі нацысцкай Германіі? Чаму нацысты былі пэўныя ў перамозе над Савецкім Саюзам?

ПРАЦУЕМ З ГІСТАРЫЧНАЙ КРЫНІЦАЙ

Юрый Левітан

З успамінаў дыктара Усесаюзнага радыё Юрыя Левітана

«Калі ранняй раніцай нас, дыктараў, выклікалі на радыё, пачалі ўжо званкі гучаць. Тэлефануюць з Мінска: "Варожыя самалёты над горадам", тэлефануюць з Каўнаса: "Горад гарыць, чаму не перадаяце па радыё?", "Над Кіевам варожыя самалёты". Жаночы плач, хваляванне: "Няўжо вайна?.." І вось я памятаю — уключыў мікрафон. Ва ўсіх выпадках я памятаю сябе, што я хваляваўся толькі ўнутрана, толькі ўнутрана перажываў. Але тут, калі я прамовіў словы "гаворыць Масква" — адчуваю, што далей казаць не магу: камяк у горле. З апаратнай ужо грукаюць: "Чаму маўчыце? Працягвайце!" Сціснуў кулакі і працягваў: "Грамадзяне і грамадзянкі Савецкага Саюза..."»

1. *Знайдзіце на карце гарады, названыя Юрыем Левітанам. Што адбывалася там раніцай 22 чэрвеня 1941 г.?*
2. *Паразважайце, з якімі пачуццямі слухалі жыхары СССР паведамленне Ю. Левітана пра напад Германіі.*

Айчынная вайна

2. Характар вайны. Паводле свайго характару Вялікая Айчынная вайна была для Савецкага Саюза вайной *вызваленчай*, накіраванай на захаванне тэрыторыі, савецкай дзяржаўнасці і грамад-

ГІСТОРЫЯ І СУЧАСНАСЦЬ

Развітанне славянкі. Масква, Беларускі вакзал. Скульптары С. Шчарбакоў, В. Малакостаў

Мемарыяльная дошка ў памяць пра першае выкананне песні «Свяшчэнная вайна». Масква, Беларускі вакзал

Развітанне. Мінск, музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. Скульптар А. Шатэрнік

1. З дапамогай дадатковых крыніц інфармацыі даведайцеся пра гісторыю стварэння скульптурных кампазіцый «Развітанне славянкі» (Масква) і «Развітанне» (Мінск). Якім падзеям яны прысвечаныя?
2. Як звязаныя паміж сабой прадстаўленыя ілюстрацыі?
3. Якія мастацкія творы, прысвечаныя тэме чакання родных людзей, што сышлі на фронт, вы чыталі?

скага ладу, народаў і народнасцей, што насялялі шматнацыянальны СССР, захаванне культуры і жыццяў людзей. Характар Вялікай Айчыннай вайны вельмі пераканаўча паказаны ў вершы В. І. Лебедзева-Кумача «Свяшчэнная вайна», напісаным на трэці дзень вайны. Музыку да верша напісаў А. В. Аляксандраў. Песня зрабілася сімвалам Вялікай Айчыннай вайны. Яе спявалі на пярэднім краі фронту, у партызанскіх атрадах, у тыле, дзе кавалася зброя для перамогі. Штораніцы, а 6-й гадзіне, пасля бою крамлёўскіх курантаў яна гучала па радыё.

Як вы лічыце, чаму вайна савецкага народа супраць нацысцкай Германіі і яе саюзнікаў увайшла ў гісторыю як Вялікая Айчынная вайна?

Знайдзіце і праслухайце песню «Свяшчэнная вайна». Як вы лічыце, чаму гэтая песня ператварылася ў сімвал усенароднай барацьбы ў гады Вялікай Айчыннай вайны?

Ансамбль Аляксандрава на Беларускім вакзале, 26 чэрвеня 1941 г. Мастак Д. Ананьеў

Узмацненне цэнтралізацыі кіравання

3. Арганізацыя кіравання Савецкай дзяржавай у ваенных умовах. Перабудова савецкай эканомікі на ваенны лад, арганізацыя ваенна-прамысловай вытворчасці, адзінства арміі і тылу ў СССР. Надзвычайныя абставіны ваеннага часу запатрабавалі поўнай мабілізацыі рэсурсаў краіны, у сувязі з чым адбылося ўзмацненне *цэнтралізацыі кіравання* ва ўсіх сферах дзяржаўнага, гаспадарчага і грамадскага жыцця.

Яшчэ напярэдадні Вялікай Айчыннай вайны ў СССР рабіліся захады па ўмацаванні працоўнай і вытворчай дысцыпліны, былі пашыраныя паўнамоцтвы агульнасаюзных органаў, прынятыя меры па павышэнні аператыўнасці дзейнасці ўрада.

З пачаткам вайны ў еўрапейскай частцы СССР было ўведзена ваеннае становішча, у сувязі з чым ваенным органам перадаваліся ўсе функцыі органаў дзяржаўнай улады і кіравання, звязаныя з арганізацыяй абароны краіны, захаваннем грамадскага парадку і забеспячэннем дзяржаўнай бяспекі.

Лета 1940 г.

- уведзена крымінальная адказнасць за спазненне на працу, за выраб недабраякаснай прадукцыі і інш.;
- 6-дзённы рабочы тыдзень заменены на 7-дзённы;
- 7-гадзінны рабочы дзень заменены на 8-гадзінны.

Выкажыце здагадку, чым былі абумоўлены гэтыя змены ў заканадаўстве.

Сістэма органаў дзяржаўнай улады

Вельмі важнае месца ў структуры органаў кіравання СССР у гады вайны належала надзвычайным органам, створаным для больш эфектыўнай работы ў розных галінах. Ім была перададзена ўся паўната ўлады на месцах з правам ускладаць на грамадзян, установы і прадпрыемствы новыя абавязкі ў інтарэсах абароны СССР.

СІСТЭМА ОРГАНАЎ ДЗЯРЖАЎНАЙ УЛАДЫ І КІРАВАННЯ СССР У ГАДЫ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ

Вывучыце структуру органаў дзяржаўнай улады і кіравання СССР у гады Вялікай Айчыннай вайны. Вызначце, якім пытанням кіравання надавалася найбольшая ўвага. Чаму яны былі ў прыярытэце?

Максімальная цэнтралізацыя ўлады і гераізм савецкага народа дазволілі СССР вырашыць на першым этапе вайны найскладанейшыя задачы — правесці *эвакуацыю* насельніцтва, прадпрыемстваў, матэрыяльных каштоўнасцей і наладзіць вытворчасць на ўсходзе краіны, а ў далейшым — павялічыць выраб ваеннай прадукцыі і забяспечыць патрэбы Чырвонай арміі.

Успомніце, што такое ленд-ліз.

Добраахвотнікі

Плакат 1920 г. Выкарыстоўваўся ў гады Вялікай Айчыннай вайны

Успомніце, што такое мабілізацыя.

4. Добраахвотная самамабілізацыя грамадства. Ваенная эканоміка, унёсак працаўнікоў тылу ў Вялікую Перамогу. Падступны напад нацысцкай Германіі на Савецкі Саюз выклікаў вялікі патрыятычны ўздым сярод савецкіх грамадзян. Адметнай з'явай першых дзён Вялікай Айчыннай вайны была падача заяў аб добраахвотным уступленні ў шэрагі ўзброеных сіл нават тых грамадзян, якія не адпавядалі па ўзросце або былі вызвалены ад ваеннай службы. У выніку ў Чырвоную армію ўлілося каля 2 млн добраахвотнікаў, а агулам за гады Вялікай Айчыннай вайны савецкія войскі папоўніліся на 34,5 млн чалавек.

З прычыны імклівага наступу германскіх войскаў не атрымалася правесці *мабілізацыю* ў заходніх абласцях БССР. Між тым арганізавана гэта было зроблена ў Палескай і Гомельскай абласцях і ў шэрагу раёнаў Віцебскай, Магілёўскай і Мінскай абласцей. У выніку дзеючую армію папоўніла больш за 500 тыс. жыхароў БССР, апроч таго, у войскі было перададзена 2,5 тыс. аўтамабіляў, звыш 35 тыс. коней, 23 тыс. вазоў.

Апроч рэгулярных узброеных сіл актыўны ўдзел у барацьбе супраць нацыстаў бралі добраахвотніцкія вайсковыя фарміраванні.

Атрады народнага апалчэння	Знішчальныя батальёны
Фарміраваліся партыйнымі органамі	Фарміраваліся органамі ўнутраных спраў
Склад: асобы, якія не падлягалі першачарговай мабілізацыі, добраахвотнікі	Склад: партыйныя, камсамольскія, прафсаюзныя актывісты, якія не падлягалі прызыву ва Узброеныя Сілы СССР
Бралі ўдзел у ваенных дзеяннях толькі ў выпадку крайняй неабходнасці	Змагаліся з закінутымі ў савецкі тыл дыверсантамі, шпіёнамі, а таксама дэзерцірамі, бандытамі і марадзёрамі. Падтрымлівалі грамадскі парадак і бяспеку на савецкай тэрыторыі

ПРАВОДЗІМ МІНІ-ДАСЛЕДАВАННЕ

1. *Што паказана на фотаздымках?*
2. *З дапамогай дадатковых крыніц інфармацыі выявіце гісторыю гэтых фотаздымкаў.*

У добраахвотніцкім руху выявілася характэрная для ўсходнеславянскага менталітэту рыса — калектыўная самасвядомасць. Для многіх савецкіх грамадзян уяўлялася непрымальным заставацца ў тыле, калі іх блізкія біліся на фронце.

Добраахвотная дапамога насельніцтва дзеючай арміі праяўлялася і ў іншых формах. Каля 2 млн чалавек удзельнічалі ва ўзвядзенні абарончых збудаванняў. У фонд абароны краіны савецкія людзі накіроўвалі матэрыяльныя рэсурсы — аўтатранспарт, трактары, жывёлу, мяса, збожжа і інш. У гады Вялікай Айчыннай вайны насельніцтва добраахвотна перадавала свае грашовыя зберажэнні і частку заробку на патрэбы Чырвонай арміі.

«Усё для фронту, усё для перамогі!»

Грашовыя сродкі збіраліся нават на акупаваных гітлераўцамі тэрыторыях. Так, ад кастрычніка 1942 г. да вызвалення тэрыторыі БССР улетку 1944 г. мясцовае насельніцтва з дапамогай партызан перадало ў Фонд абароны краіны каля 7,5 кг

залатых манет царскай чаканкі, 50 кг срэбра, 2,45 млн савецкіх рублёў і аблігацый дзяржаўных пазык на суму звыш 6,5 млн рублёў.

Свой унёсак у барацьбу супраць нацыстаў рабілі і дзеячы культуры. Ад першых дзён Вялікай Айчыннай вайны пачалі камплектаваць мастацкія франтавыя брыгады работнікаў сцэны. Яны выязджалі на перадавую, давалі канцэрты ў шпіталях, на заводах. Усеагульную любоў салдат і працаўнікоў тылу здабылі франтавыя тэатры Усесаюзнага тэатральнага таварыства, а таксама дзеячы мастацтва Л. А. Русланава, К. І. Шульжэнка, Л. В. Уцёсаў, С. Я. Лемешаў.

ПРАЦУЕМ З ГІСТАРЫЧНАЙ КРЫНІЦАЙ

Выступленне аркестра Л. Уцёсава на фронце. 1942 г.

„Пад моцнай залевай выступалі мы ў парадным адзенні. У якіх бы ўмовах ні праходзіла прадстаўленне, яно мае быць святам, а тым больш — на фронце ... мы былі шчаслівыя, што па-сапраўднаму ўдзельнічаем у барацьбе супраць фашыстаў“.

Л. Уцёсаў, народны артыст СССР

1. *Чаму кіраўнік аркестра Л. Уцёсаў надаваў вялікае значэнне вонкаваму выгляду музыкантаў?*
2. *Як вы разумееце яго словы наконт удзелу ў барацьбе супраць фашызму?*

Патрыятычная пазіцыя Рускай праваслаўнай царквы

5. Стаўленне Савецкай дзяржавы да Рускай праваслаўнай царквы. З пачаткам Вялікай Айчыннай вайны праваслаўная царква ўсяляк падтрымала Савецкую дзяржаву ў барацьбе супраць нацысцкіх агрэсараў. У першы ж дзень вайны мітрапаліт Сер-

гій (Страгародскі) напісаў адозву, у якой заклікаў праваслаўны народ на абарону Айчыны. Адозва была распаўсюджана па ўсёй краіне. Нягледзячы на мінулыя гады ганенняў, закрыццё храмаў і знішчэнне духавенства, Руская праваслаўная царква стала на абарону свайго народа і Айчыны, на справе выяўляючы традыцыі патрыятычнага служэння рускага праваслаўя.

Патрыятычная дзейнасць царквы ў гады вайны знаходзіла выяўленне ў розных формах.

Формы патрыятычнай дзейнасці царквы ў гады вайны

Маральная падтрымка

- Па ўсёй краіне праходзілі малебны аб дараванні перамогі Чырвонай арміі
- Вера зрабілася апорай людзей у ваенныя гады

Непасрэдны ўдзел у барацьбе

- Сотні святароў біліся ў шэрагах дзеючай арміі
- На акупаваных тэрыторыях святары ўдзельнічалі ў партызанскай і падпольнай барацьбе

Матэрыяльная дапамога

- Ад 23 чэрвеня 1941 г. пачаўся збор ахвяраванняў у фонд абароны і савецкага Чырвонага Крыжа
- На сродкі царквы будавалі самалёты, танкі (напрыклад, была сфарміраваная танкавая калона імя Дзмітрыя Данскога)

Успомніце, чым знакаміты князь Дзмітрый Данскі. Чаму танкавая калона, сфарміраваная на сродкі Рускай праваслаўнай царквы, атрымала яго імя?

Пазіцыя ўлады ў адносінах да Рускай праваслаўнай царквы

Пазіцыя царквы падштурхнула кіраўніцтва СССР змяніць рэлігійную палітыку. У краіне пачалі адкрываць храмы, закрытыя ў 1930-я гг., святароў вызвалялі з лагераў і аднаўлялі службы. Спынілася антырэлігійная кампанія ў друку.

У верасні 1943 г. з дазволу кіраўніцтва СССР адбыўся Сабор іерархаў Рускай праваслаўнай царквы, галоўнай задачай якога было абранне патрыярха. Аднагалосна быў абраны мітрапаліт Сергій (Страгародскі), які

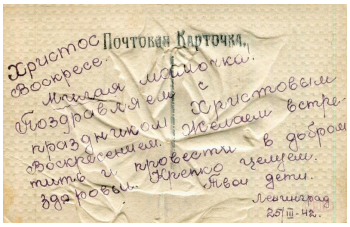
Христос Воскресе.
Почтовая Карточка.
Милая мамочка.
Поздравляем с Христовым праздником Воскресения. Христовым христосуемся. Желаем встретить и провести в добром здоровьи. Крепко целуем. Твои дети.
Ленинград
25/III-42.

Паштоўка. Ленінград. 25.03.1942 г.

Успомніце, якое было становішча Ленінграда ў сакавіку 1942 г.

фактычна ўжо на працягу 17 гадоў выконваў гэтыя абавязкі.

Быў створаны спецыяльны дзяржаўны орган, закліканы ажыццяўляць сувязь паміж урадам і кіраўніцтвам царквы, — Савет па справах Рускай праваслаўнай царквы.

Напрыканцы вайны склаліся асноўныя прынцыпы новай рэлігійнай палітыкі савецкай улады. Яна характарызавалася большай цярпімасцю ў дачыненні да праваслаўя. У выніку ў жніўні 1945 г. на тэрыторыі СССР дзейнічалі 10 243 царквы і 75 манастыроў. Саўнаркам СССР прапанаваў мясцовым органам улады не перашкаджаць іх дзейнасці. Пастанова ўрада ад 23 жніўня 1945 г. дазволіла званіць у званы ў гарадах і вёсках. Гэта сведчыла як пра пэўны рост рэлігійных настрояў сярод насельніцтва, так і пра прызнанне дзяржавай заслуг царквы ў ваенныя гады.

Размах баявых дзеянняў на франтах Вялікай Айчыннай вайны

6. Асноўныя падзеі Вялікай Айчыннай вайны. Бескампраміснасцю ўзброенай барацьбы, рашучасцю і актыўнасцю ваенных дзеянняў, напругай і крывавасцю бітваў савецка-германскі фронт не меў сабе роўных сярод іншых франтоў Другой сусветнай вайны.

Сцяг Перамогі над рэйхстагам. Фатограф Я. Халдзей. 1945 г.

Чырвоная армія спыніла нямецкія войскі пад Масквой і Ленінградам, разграміла ворага ў Сталінградскай і Курскай бітвах, паспяхова правяла шэраг буйны́х наступальных аперацый, у тым ліку Беларускую, Вісла-Одэрскую.

Асаблівае значэнне мела *Сталінградская бітва*. Пад Сталінградам не толькі былі знішчаны адборныя гітлераўскія арміі, але і зламаны маральны дух нацыстаў. Пасля Сталінграда Чырвоная армія захапіла стратэгічную ініцыятыву і ўтрымлівала яе да канца вайны. Карэнны пералом у Вялікай Айчыннай вайне быў замацаваны ў *бітве на Курскай дузе*.

ПРАВОДЗІМ МІНІ-ДАСЛЕДАВАННЕ

Параўнанне размаху дзеянняў варожых бакоў на франтах у 1941–1945 гг.

Паказчыкі	Савецка-германскі фронт	Паўночна-афрыканскі фронт	Заходне-еўрапейскі фронт	Італьянскі фронт
Агульная працягласць ваенных дзеянняў (у сутках)	1418	1068	338	663
Працягласць актыўных дзеянняў (у сутках)	1320	309	293	492
Даўжыня лініі судакранання бакоў (км)	6200	350	800	300

1. Прааналізуйце звесткі з табліцы. Зрабіце вывады.
2. Выкарыстоўваючы дадатковыя крыніцы інфармацыі, дакажыце, што падзеі на савецка-германскім фронце аказалі вызначальны ўплыў на ход вайны.

Велізарнае значэнне для перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне мелі аперацыі савецкіх узброеных сіл у 1944 г., у выніку якіх тэрыторыя СССР была вызвалена.

На заключным этапе вайны ў Еўропе, у 1945 г., Чырвоная армія, разгарнуўшы магутны стратэгічны наступ з усходу і пры садзеянні саюзных сіл, што наступалі з захаду, дабілася поўнага разгрому вермахта і безумоўнай капітуляцыі гітлераўскай Германіі.

«Новы парадак» на акупаванай тэрыторыі СССР

7. Палітыка германскіх улад на акупаваных тэрыторыях. «Новы парадак». Згодна з генеральным планам «Ост» захопленыя тэрыторыі СССР падлягалі германскай каланізацыі і германізацыі. Фактычна гэта быў план ліквідацыі СССР як дзяржавы.

На ўсёй акупаванай нацыстамі тэрыторыі СССР быў усталяваны жорсткі акупацыйны рэжым — так званы *«новы парадак»*, які ўяўляў сабой сістэму

Бабруйскі лагер ваеннапалонных. Дулаг-131. 1941 г.

Партызанская ўлётка, надрукаваная на бяросце

У якім годзе была выпушчаная ўлётка? Як вы лічыце, чым тлумачыцца выбар матэрыялу?

ваенных, палітычных, эканамічных і ідэалагічных мерапрыемстваў, накіраваных на знішчэнне савецкага ладу, ліквідацыю тэрытарыяльнай цэласнасці савецкай дзяржавы, рабаванне народнай гаспадаркі і грамадзян, знішчэнне цэлых народаў і сацыяльных груп, непажаданых для нацысцкага рэжыму. Сродкам яго рэалізацыі зрабілася *палітыка генацыду* — тэрор супраць грамадзянскага насельніцтва, знішчэнне савецкіх ваеннапалонных і вываз мільёнаў людзей на прымусовыя работы ў Германію.

8. Партызанскі рух і падпольная барацьба. Барацьба супраць нацыстаў на акупаваных тэрыторыях СССР набыла агульнанародны характар. Формы і метады барацьбы былі розныя: дыверсійныя акцыі, забастоўкі, сабатаж на прадпрыемствах, што вырабляліі прадукцыю для акупацыйных улад, распаўсюджванне падпольнага друку.

Найважнейшымі формамі барацьбы на акупаванай тэрыторыі СССР выступілі *партызанскі рух* і *падпольная барацьба*. Партызанскія атрады былі створаны ў Беларусі ўжо ў першыя дні вайны. Арганізатарамі партызанскага руху былі камуністы, беспартыйныя актывісты, былыя воіны і камандзіры Чырвонай арміі, што апынуліся на акупаванай ворагам тэрыторыі. Сярод вядомых камандзіраў партызанскіх атрадаў былі А. М. Сабураў, С. А. Каўпак, А. Ф. Фёдараў, А. В. Герман, М. І. Дука, у Беларусі — В. З. Корж, Ц. П. Бумажкоў, Ф. І. Паўлоўскі, М. Ф. Шмыроў і інш. Партызанскія атрады папаўняліся за кошт мясцовага насельніцтва і атрымлівалі ад яго падтрымку. Для каардынацыі партызанскага руху **30 мая 1942 г.** быў створаны *Цэнтральны штаб партызанскага руху* (ЦШПР) пад кіраўніцтвам **П. К. Панамарэнкі.**

У гады Вялікай Айчыннай вайны на акупаванай тэрыторыі СССР супраць нацыстаў змагалася каля 6 тыс. партызанскіх атрадаў, якія аб'ядноўвалі

больш за 1 млн партызан. Колькасць беларускіх партызан перавышала 374 тыс. чалавек.

Актыўна супраціўляліся нацыстам жыхары акупаваных населеных пунктаў Савецкага Саюза. У большасці акупаваных гарадоў і іншых населеных пунктах былі створаны нелегальныя арганізацыі. Вядомай на ўсю краіну стала дзейнасць падпольнай камсамольскай арганізацыі «Маладая гвардыя» ў г. Краснадон (Украіна). У Беларусі падпольныя арганізацыі дзейнічалі практычна ва ўсіх абласных цэнтрах, яны падпарадкоўваліся ЦК КП(б)Б. Маладзёжнымі падпольнымі групамі кіраваў ЦК ЛКСМБ. Усяго на акупаванай тэрыторыі Беларусі дзейнічала каля 4 тыс. падпольных арганізацый, у якіх змагалася больш за 70 тыс. патрыётаў.

Партызанскі парад у Мінску. 16 ліпеня 1944 г.

ПРАВОДЗІМ МІНІ-ДАСЛЕДАВАННЕ

Помнік на месцы партызанскага аэрадрома. В. Зыслаў

Газеты з тыпаграфіі на в. Зыслаў

Ад 1941 да 1944 г. на востраве Зыслаў (Любанскі раён, Мінская вобл.) размяшчаліся партызанскія атрады, рэдакцыі газет «Звязда» і «Чырвоная змена», у 1942 г. быў адкрыты першы ў Беларусі партызанскі аэрадром.

Выкарыстоўваючы дадатковыя крыніцы інфармацыі, падрыхтуйце паведамленне пра ролю в. Зыслаў у барацьбе з акупантамі.

9. Цана Перамогі. Вялікая Айчынная вайна скончылася перамогай савецкага народа, поўнай і безумоўнай капітуляцыяй гітлераўскай Германіі.

Перамога ў Вялікай Айчыннай вайне была дасягнута дзякуючы *гераізму* і *патрыятызму савецкага народа*. У гады вайны праявіліся найвялікшая мужнасць воінаў, партызан, удзельнікаў падполля, самаадданасць працаўнікоў тылу. За подзвігі на франтах Вялікай Айчыннай вайны ордэнамі і медалямі былі ўзнагароджаны больш за 7 млн чалавек. Гарады Масква, Ленінград (Санкт-Пецярбург), Сталінград (Валгаград), Кіеў, Мінск, Адэса, Севастопаль, Керч, Новарасійск, Тула, Мурманск, Смаленск за мужнасць, стойкасць і масавы гераізм, праяўленыя іх жыхарамі і абаронцамі, былі ўшанаваны *званнем «горад-герой»*. Брэсцкая крэпасць за выдатную вайсковую доблесць, гераізм і мужнасць яе абаронцаў — *званнем «крэпасць-герой»*.

Дружба народаў СССР

Перамога Савецкага Саюза ў Вялікай Айчыннай вайне зрабілася магчымай дзякуючы *дружбе народаў СССР*. Стаўка А. Гітлера на раз'яднанне шматнацыянальнага савецкага народа не апраўдала сябе. На барацьбу за незалежнасць Радзімы ўзняліся ўсе народы Савецкага Саюза. У шэрагах Чырвонай арміі, партызанскіх атрадах і падпольных групах ваявалі прадстаўнікі ўсіх саюзных рэспублік.

Кіруючая роля Камуністычнай партыі

Крыніцай перамогі СССР з'яўляліся *самаадданасць і мужнасць савецкіх людзей, савецкі дзяржаўны і грамадскі лад, кіруючая роля Камуністычнай партыі*. Жорсткая цэнтралізацыя кіравання і дысцыпліна разам з гераічнай працай савецкіх рабочых, калгаснікаў і служачых абумовілі перавагу савецкага тылу над германскім і дазволілі стварыць матэрыяльную аснову ваенных перамог. Лозунг «Усё для фронту, усё для Перамогі!» стаў вызначальным у жыцці савецкага тылу.

ПРАВОДЗІМ МІНІ-ДАСЛЕДАВАННЕ

Унікальны трыпціх помнікаў «Меч Перамогі» складаецца з серыі манументаў у Магнітагорску, Валгаградзе (Расійская Федэрацыя) і Берліне (Германія).

1. *Выкарыстоўваючы дадатковыя крыніцы інфармацыі, знайдзіце тлумачэнне сюжэтам помнікаў і сувязі паміж імі.*
2. *Знайдзіце інфармацыю пра помнік «Асілак» у г. Свіслач (Рэспубліка Беларусь) (ілюстрацыя справа). Як яго сюжэт звязаны з ідэяй трыпціха «Меч Перамогі»?*

10. Крыніцы духоўнай стойкасці савецкага народа. Смяротная пагроза, што навісла над савецкай краінай, паспрыяла згуртаванню народа і нечуванаму росту патрыятычных настрояў. Згуртаванасць і еднасць савецкіх людзей ашаламілі замежных назіральнікаў. Так, Клеменціна Чэрчыль, жонка прэм'ер-міністра Вялікабрытаніі, пісала ў 1941 г.: *«Мы ўражаны магутнасцю рускага супраціўлення і майстэрствам, з якім яно вядзецца. Мы шчыра захапляемся адвагай, стойкасцю і патрыятычным самаахвяраваннем рускага народа»*.

Любоў да Радзімы і гатоўнасць даць адпор ворагу фарміраваліся ў грамадзян нашай краіны стагоддзямі. Напярэдадні вайны ў СССР была разгорнута шырокая кампанія па прапагандзе рускай гісторыі. У кіно, літаратуры, мастацтве, у перыядычным друку адметным зрабілася праслаўленне нацыяналь-

Зварот да мінуўшчыны народа

ных герояў, дзяржаўных і ваенных дзеячаў мінуўшчыны, якія паспрыялі ўмацаванню сваёй краіны, — Аляксандра Неўскага, Дзмітрыя Данскога, Пятра Вялікага, А. В. Суворава, М. І. Кутузава, Ф. Ф. Ушакова.

Ордэн Аляксандра Неўскага

Заснаваны 29 ліпеня 1942 г. Узнагароджваліся камандзіры, што праявілі ў баях за Радзіму асабістую адвагу, мужнасць, смеласць і ўмелым камандаваннем забяспечылі паспяховыя дзеянні сваіх часцей.

Ва ўмовах падступнага нападу нацысцкай Германіі на СССР савецкае кіраўніцтва звярнулася да нацыянальных і патрыятычных каштоўнасцей рускага народа. У афіцыйных выступленнях савецкіх кіраўнікоў пачалі часта згадвацца прыклады гераізму з рускай гісторыі, выкарыстоўваліся вобразы вялікіх гістарычных дзеячаў. Для згуртавання шматнацыянальнага савецкага грамадства вялікую ролю адыграла прапаганда ідэй роўнасці ўсіх нацый і народнасцей, якія аб'ядналіся ў межах СССР у свабодную федэрацыю.

Пераважная большасць савецкіх людзей лічыла значным дасягненнем грамадска-палітычны лад, што склаўся ў краіне і быў замацаваны Канстытуцыяй 1936 г. Для іх цалкам відавочнымі былі сацыяльныя дасягненні савецкай улады: бясплатныя адукацыя, медыцынскае абслугоўванне і жыллё (без уліку камунальных плацяжоў), а таксама адсутнасць беспрацоўя, павага да працоўных і іх дасягненняў.

ГІСТОРЫЯ І СУЧАСНАСЦЬ

1943 г.

1943 г.

1943 г.

1943 г.

Разгледзьце афішы кінастужак, знятых у СССР у 1943–1944 гг. Выкажыце здагадку, пра што яны расказвалі гледачу. Якія сучасныя фільмы на тэму Вялікай Айчыннай вайны вы ведаеце? Як у іх паказаны подзвіг савецкага народа?

11. Роля Савецкага Саюза ў Вялікай Перамозе. Савецкі Саюз адыграў вырашальную ролю ў разгроме Германіі і яе саюзнікаў.

На працягу ўсёй вайны 60–75 % сіл і сродкаў гітлераўскай арміі было задзейнічана на савецка-германскім фронце. Да сярэдзіны 1944 г. тут адначасова дзейнічала ад 190 да 270 дывізій праціўніка, у той час як супраць англа-амерыканскіх войскаў у Паўночнай Афрыцы — ад 9 да 20, у Італіі — ад 7 да 26 дывізій. Нават пасля адкрыцця другога фронту ў Еўропе ў чэрвені 1944 г. колькасць германскіх войскаў на Усходзе ў 2–2,5 раза перавышала сілы гітлераўцаў на заходнееўрапейскім і італьянскім тэатрах ваенных дзеянняў. За гады Вялікай Айчыннай вайны на савецка-германскім фронце было знішчана 607 дывізій вермахта, у баях з савецкімі войскамі Германія страціла 75 % баявой тэхнікі і зброі. Саюзнікі ўзялі

Размеркаванне сіл Германіі па тэатрах ваенных дзеянняў

ПРАВОДЗІМ МІНІ-ДАСЛЕДАВАННЕ

30 чэрвеня 2020 г. у Расійскай Федэрацыі быў адкрыты мемарыяльны комплекс, прысвечаны памяці савецкіх воінаў, што палі ў баях пад Ржэвам у 1942–1943 гг.

У адкрыцці мемарыяла ўзялі ўдзел Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь А. Р. Лукашэнка і Прэзідэнт Расійскай Федэрацыі У. У. Пуцін.

Помнік савецкаму салдату.
Скульптар А. Карабцоў, архітэктар К. Фамін

1. *Выкарыстоўваючы дадатковыя крыніцы інфармацыі, даведайцеся, якія падзеі адбываліся падчас Ржэўскай бітвы 5 студзеня 1942 г. — 31 сакавіка 1943 г. Якое яе значэнне ў ходзе Вялікай Айчыннай вайны?*
2. *Прачытайце верш А. Твардоўскага «Я забіты пад Ржэвам». Як яго змест адлюстраваны ў скульптуры савецкага салдата?*
3. *Як вы лічыце, ці павінна цяперашняе пакаленне — нашчадкі пераможцаў у Вялікай Айчыннай вайне — захоўваць памяць пра гераічныя і трагічныя падзеі вайны? Сваю думку абгрунтуйце.*

ў палон і знішчылі ў Заходняй Еўропе і Паўночнай Афрыцы ўсяго 176 дывізій праціўніка.

Напруга і размах баявых дзеянняў

Савецка-германскі фронт адрозніваўся ад іншых напругай і размахам баявых дзеянняў. Калі працягласць франтоў у Італіі і Паўночнай Афрыцы складала 300–350 км, у Заходняй Еўропе — 800 км, дык працягласць савецка-германскага фронту на розных этапах вайны складала ад 3000 да 6200 км.

„Будучыя пакаленні прызнаюць, што яны абавязаныя Чырвонай арміі, гэтаксама безумоўна, як гэта робім мы, якія дажылі да таго, каб быць сведкамі гэтых выдатных перамог“.
1945 г.

У. Чэрчыль, прэм’ер-міністр Вялікабрытаніі (1940–1945 гг., 1951–1955 гг.)

„Свет не бачыў большай адданасці справе, большай рашучасці і самаадданасці, чым тыя, што былі праяўлены рускім народам і яго арміяй... Ратуючы сябе, Расія разлічвае ўратаваць свет ад нацызму. Мы павінны быць удзячныя гэтай краіне“.
1943 г.

Ф. Рузвельт, прэзідэнт ЗША (1933–1945 гг.)

Як вы лічыце, чаму сёння краіны Захаду «забыліся» пра ролю СССР у Перамозе над нацызмам?

Не адыграў значнай ролі наступ ваенна-паветраных сіл ЗША і Вялікабрытаніі пасля адкрыцця другога фронту на поўначы Францыі. Асноўнымі аб’ектамі бамбардзіровак англа-амерыканскай авіяцыі былі фашысцкія марскія і авіябазы, аэрадромы ў Заходняй Еўропе. Аднак танка- і самалётабудаўнічыя заводы Германіі бамбардзіраваліся нязначна. Многія ваенныя заводы Рура, якія былі звязаныя з англа-амерыканскімі манаполіямі, увогуле не бамбардзіравалі.

Самыя вялікія чалавечыя страты ў барацьбе супраць нацыстаў зазнаў Савецкі Саюз — каля 27 млн чалавек.

Роля саюзнікаў у разгроме мілітарысцкай Японіі

ЗША не адыгралі вырашальнай ролі і ў разгроме мілітарысцкай Японіі. Кіраўніцтва Японіі і пасля прымянення ЗША атамных бомбаў мела намер пра-

цягваць вайну. Толькі 9 жніўня 1945 г. прэм'ер-міністр Японіі Кантара Судзукі заявіў: «Уступленне ў вайну СССР ставіць нас канчаткова ў бязвыхаднае становішча і робіць немагчымым далейшы працяг вайны». Японія прыняла безумоўную капітуляцыю пасля таго, як Чырвоная армія разграміла Квантунскую армію — галоўную апору мілітарыстаў Японіі.

Такім чынам, менавіта Савецкі Саюз і савецкі народ вынеслі на сабе асноўны цяжар вайны, адыгралі вырашальную ролю ў разгроме нацысцкай Германіі і яе саюзнікаў. Увесь свет прызнаў, што савецкі народ, Савецкі Саюз — галоўная сіла, якая перамагла нацызм.

Напад нацысцкай Германіі і яе сатэлітаў на СССР паставіў пад пытанне далейшае існаванне народаў Савецкага Саюза, у тым ліку і беларускага. Вялікая Айчынная вайна была для Савецкага Саюза вызваленчай, накіраванай на захаванне тэрыторыі, савецкай дзяржаўнасці, народаў і народнасцей, якія насялялі шматнацыянальны СССР. Перамога ў Вялікай Айчыннай вайне 1941–1945 гг. была дасягнута дзякуючы надзвычайнай стойкасці, гераізму, мужнасці і самаадданасці савецкіх людзей.

калі ў свеце…

14 чэрвеня 1940 г. — сталіца Францыі — горад Парыж — без бою здадзена нямецкім войскам

на тэрыторыі Беларусі…

3–26 ліпеня 1941 г. — абарона Магілёва. Горад быў узяты германскімі войскамі пасля 23 дзён упартых баёў

ПЫТАННІ І ЗАДАННІ

1. У якіх дакументах былі вызначаныя мэты Германіі ў дачыненні да СССР і БССР? Што сведчыць пра злачынны характар гэтых дакументаў?
2. Якім быў характар Вялікай Айчыннай вайны для савецкіх людзей?
3. З дапамогай статыстычных звестак дакажыце, што савецка-германскі фронт быў асноўным фронтам Вялікай Айчыннай і Другой сусветнай войнаў.
4. Чаму партызанскі рух і падпольная барацьба з'яўляюцца найважнейшымі фактарамі Перамогі СССР у Вялікай Айчыннай вайне?
5. Складзіце ментальную карту (лагічную схему) па тэме «Дапамога савецкіх грамадзян фронту». Адлюструйце ў ёй усе аспекты падтрымкі, якую аказвалі фронту савецкія людзі.
6. Якія аргументы вы можаце прывесці для абгрунтавання вызначальнай ролі СССР у перамозе над нацысцкай Германіяй і яе саюзнікамі?
7. Складзіце тэзісны план адказу на пытанне «Прычыны Перамогі СССР у Вялікай Айчыннай вайне».
8. Напішыце эсэ на тэму «Захаванне гістарычнай памяці пра Вялікую Айчынную вайну — абавязак цяперашніх пакаленняў».